

Samfundet S:t Erik
Stockholm

Till
Mark- och miljödomstolen
Nacka tingsrätt avd 3
mmd.nacka@dom.se

INLAGA
2026-02-02

Mål nr
P 506-26

Mål P 506-26 Bostadsrättsföreningen Essingefjärden nr 1 m.fl. ./. Stadsbyggnadsnämnden i Stockholms stad avseende detaljplan för Ångtvätten 16 m.m.

Samfundet S:t Erik har överklagat det ovan angivna beslutet och yrkat att detaljplanen ska upphävas. Samfundet vill till stöd för sin talan anföra följande:

Detaljplanen innebär att den befintliga byggnaden, Lärarnas hus rivs. Grunden för överklagandet är att Lärarnas hus är en byggnad som enligt 8 kap. 13 § plan- och bygglagen (PBL) är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk och konstnärlig synpunkt. Rivningslov borde nekas vid en prövning enligt 9 kap. 34 § PBL i dess äldre lydelse. Detaljplanen är därför inte förenlig med PBL.

Lärarnas hus uppfördes 1984 och är ett av 1980-talets mer påkostade, genomarbetade och lyckade kontorsprojekt i Stockholm med exklusivt utförande såväl exteriört som interiört.

Byggnaden är ett ovanligt genomarbetat exempel på tegelarkitektur från en period när tegelbyggnader annars är schematiska och saknas finess. Utvändigt är den mycket välbevarad och tillbyggnaderna från 1990-talet är väl samkomponerade med ursprungsbyggnaden och påverkar inte kulturvärdena negativt. Interiören var mycket genomarbetad och stor omsorg lades på både fast och lös inredning. Många detaljer specialritades för projektet. Invändigt har de förändringar som genomförts under åren påverkat kulturvärdena i relativt stor utsträckning. Förändringarna är dock sällan så genomgripande att det inte är möjligt att förstå den ursprungliga gestaltningen. Byggnaden innehåller en omfattande samling av byggnadsanknuten konst, såsom väggmålningar och skulpturer. Av särskilt intresse är huvudtrapphuset med tillhörande hisshall där den vid den tiden ofta anlitate Ahlsén-gruppen bemålat varje kvadratcentimeter med tidstypiska motiv i tidstypisk teknik. Byggnaden är anpassad till platsens naturlandskap och till karaktären hos den angränsande bebyggelsen på dess västra sida.

Enligt det antikvariska utlåtande som Samfundet S:t Erik inhämtat från Wenanders byrå och Attikan uppfyller Lärarnas hus kriterierna för en sådan värdefull byggnad som avses i 8 kap. 13 § PBL.

I den antikvariska konsekvensanalys som utförts av Tyréns på uppdrag av den tilltänkta byggherren JM tas inte ställning till om byggnaden har sådana värden, men värdena beskrivs utförligt – redogörelsen i tredje stycket är hämtad från Tyréns analys (förutom den sista meningen). En

rivning skulle, enligt Tyréns, få märkbara konsekvenser för berättelsen om det stockholmska kontorshuset och arbetsplatsen. Ändå landar analysen i slutsatsen att en rivning inte skulle få några långtgående konsekvenser för kulturmiljön på Stora Essingen, eftersom byggnaden inte har någon tung kulturhistorisk förankring på platsen. Den bedömningen bör ifrågasättas, eftersom den innebär att nyare byggnader skulle kunna rivas, oavsett vilket värde de har.

I planbeskrivningen sägs att ett bevarande av Lärarnas hus inte bedöms vara möjligt/genomförbart. Det har dock inte presenterats någon utredning som visar detta. Samfundet anser därför att det inte är klarlagt vilka möjligheter som finns att bevara byggnaden.

För att riva en byggnad som bara är drygt 40 år gammal och dessutom i gott skick, krävs starka skäl. Nybyggnation stod för 22 % av Sveriges utsläpp av växthusgaser. Det finns mot den bakgrunden ett starkt allmänt intresse att inte riva den aktuella byggnaden.

Sammanfattningsvis menar samfundet att Lärarnas hus uppfyller kraven för att vara en sådan byggnad för vilken rivningslov kan nekas enligt 8 kap. 13 § och 9 kap. 34 § PBL i dess äldre lydelse. Vid en intresseavvägning väger det allmänna intresset av att bevara byggnaden tyngre än det enskilda intresserat av att bygga nytt. Många kontorsbyggnader från 1970-, 80- och 90-talen har rivits och flera av dem hade stort kulturhistoriskt värde, t.ex. Hästen 21 bredvid NK och Snäckan 8 vid Tegelbacken. Då är det ännu viktigare att behålla de särskilt värdefulla byggnader från den tiden som finns kvar. Av betydelse för bedömningen är att byggnaden är relativt ung och i gott skick samt att det saknas en utredning om möjligheten att bevara den. Därmed går det t.ex. inte att bedöma möjligheten att göra om delar av Lärarnas hus till bostäder.

Samfundet åberopar som bevisning antikvariskt utlåtande avseende rivning av byggnad Ångtvätten 16 daterad 2026-02-02, vilken bifogas.

För Samfundet S:t Erik

Knut Weibull
Ordförande

Bilaga:

Antikvariskt utlåtande avseende rivning av byggnad, Wenanders byrå och Attikan, 2026-02-02

KORT OM LÄRARNAS HUS

Lärarnas Hus uppfördes mellan 1982 och 1984, på uppdrag av Sveriges Lärarförbund. Ansvarig arkitekt var Allan Westerman vid Coordinator Arkitekter AB. Lärarnas Hus ingår i den kontors- och industribebyggelse som uppfördes på Stora Essingens norra udde från 1940-talet och fram till 1984. Från dess invigning 1984 och fram till 2022 ägdes och nyttjades Lärarnas Hus av Sveriges Lärarförbund/Lärarförbundet. För en mer utförlig bakgrundshistorik hänvisas till den kulturmiljöutredning som hör till underlaget för den nyligen antagna detaljplanen.

Lärarnas Hus i januari 2026, sett från Lärarbryggan som anlades i samband med husets uppförande på 1980-talet.

POSTMODERNISMEN SOM RÖRELSE

Postmodernismen växte fram under 1960- och 1970-talen som en reaktion mot den då rådande modernismen och synen på modernitet. Postmodernismen ville öppna för kritisk reflektion inom filosofi, arkitektur, konst, litteratur och kultur. Inom arkitekturen innebar det bland annat att man vände sig mot modernismens strikta fokus på funktion, enkelhet och rationell gestaltning med dess avskalade formspråk. Postmodernismen bejakade lekfullhet, symbolik och historiska referenser, vilket ledde till flera olika tolkningar inom arkitekturen.

Den amerikanske arkitekten och arkitekturteoretikern Robert Venturi kritiserade redan på 1960-talet modernismens ideal med uttrycket "less is bore". Han förespråkade en mer dekorerad arkitektur, med inspiration från olika historiska stilar. Några år senare kom Charles Jencks, även han amerikansk arkitekt, att vidareutveckla den postmoderna

teoribildningen. Ungefär samtidigt, runt 1980, började postmodern arkitektur att uppföras i Europa, bland annat gestaltad av den italienske arkitekten Aldo Rossi som tog avstamp i platsens historia och såg arkitektur som en del av stadens kollektiva minne. Hans verk byggde på historiska referenser som ofta krävde stor förkunskap för att förstå. Som kontrast till Rossos arkitektur hade arkitekterna Renzo Piano och Richard Rogers redan på 1970-talet gestaltat Centre Pompidou i Paris, en high tech-arkitektur där byggnadens tekniska system exponeras på utsidan och skapar öppna, flexibla ytor invändigt. Dessa exempel visar på bredden och mångfalden inom den postmoderna arkitekturen.

I Sverige uppfördes de första postmodernistiska byggnaderna först ett par år in på 1980-talet. Under bomässan "Bo85" i Upplands Väsby (1985) presenterades postmodern arkitektur för första gången på bred front för allmänheten.

POSTMODERNISMEN I STOCKHOLM

De tidigaste postmoderna byggnaderna i Stockholm uppfördes i början av 1980-talet, men det var det först mot årtiondets slut och under 1990-talet som postmodernismen slog igenom. Exempel på byggnader från den tiden är Söderhallarna och Bofills båge vid Medborgarplatsen, flerbostadshuset i kvarteret Oxkärren, SKR:s kontorsbyggnad och Scandic Crown (Hilton) i kvarteret Överkikaren samt Moderna museet på Skeppsholmen. Vid denna tid uppfördes även ett flertal större kontorsanläggningar i stadens utkanter.

Stockholmsarkitekterna hämtade inspiration från flera postmoderna riktningar, såsom high tech, nymodernism och dekonstruktivism. Därför följer byggnaderna ingen enskild stil utan speglar snarare sin samtid och de strömningar som rådde. Byggnaderna har ofta tydliga kopplingar till både platsen och till den verksamhet de är byggda för. Ett exempel är Taurushuset i Slakthusområdet, vars planform liknar ett tjurhuvud.

Lärarnas Hus är således en relativt tidig postmodern stockholmsbyggnad. Den har en planform, utbredning och volymindelning som anpassats dels till platsens naturlandskap, dels till karaktären hos den angränsande industribebyggelsen på dess västra sida. Eftersom bygganden tillhör den första generationens postmoderna byggnader, karaktäriseras den inte av den iögonfallande glasparkiarkitektur som några år senare kom att bli ett kännetecken för postmodernismens byggnader.

KARAKTÄRISERING FÖR LÄRARNAS HUS

Relationen till platsen, vattnet, omgivningen och grannhusbebyggelsen. Den till ytan och till volymen stora kontors- och kongressbyggnaden är genom sin disposition och uppdelning anpassad till platsens naturlandskap och övriga förutsättningar. Uppdelningen av byggnadskroppen i mindre volymer som successivt trappas ner utefter bergssidan gör att byggnaden möter det omgivande mäljarlandskapet på ett varsamt sätt. Även fasadernas varierade materialval, färgsättning och taklandskap bidrar till att byggnadskroppen inordnar sig i Stora Essingens silhuett. Att byggnadskroppen svänger av västerut gör att den famnar och sällar sig till den något äldre kontors- och industribebyggelsen på dess västra sida.

Postmodernismens uttryck. Lärarnas hus genomsyras av postmodernismens uttryck från en tid när svenska arkitekter och byggherrar fortfarande prövade sig fram i den successiva förflyttning mot nya gestaltungsuttryck som pågick i början av 1980-talet.

Exempel på karaktärsdrag och uttryck för postmodernismen är byggnadens planlösning samt volymbehandling, tillsammans med dessa anpassning till naturlandskapet; den flera våningar höga förbindelsegången mellan entréhallen och matsalen; de veckade fasaderna och vinklade väggarna mellan olika funktioner och utrymmen inne i byggnaden: fasadens glasade burspråk; den spektakulärt snedställda glasfasaden ovanför huvudentrén mot söder, vilket dessutom signalerar läget för huvudentrén; yttertakets formspråk med palladianska fönstermotiv; flerfärgade och mönsterlagda naturstensgolv och fanérklädda väggpaneler; landskapsplaneringen med utomhusterrasser och bryggans paviljong.

Utskjutande takfot med inspiration från äldre bebyggelse.

Välvda fönstermotiv med inspiration från italiensk renässans, typiskt för postmodernismen.

Avvikande material och kulör på de översta våningsplanen, med syfte att tona ner byggnadens volym och anpassa den till naturlandskapet.

Uppglasade burspråk.

Fönster av ädelträ på entréplan.
Förhöjd sockelvåning, beklädd med skivor av granit och marmor.

Uppdelning av byggnadskroppen i flera olika volymer, för att bryta ner och anpassa volymen till platsen och anslutande bebyggelse.

Tydligt markerad huvudentré genom dubbel våningshöjd och uppglasning av fasad.

Lärarnas Hus i januari 2026, sett från entrésidan mot söder. Byggnadens huvudentré markeras genom den dubbla våningshöjden. Det mörka partiet på övervåningen består av ett snedställt glasparti från vilket ljuset flödar ut när lokalen är upptänd.

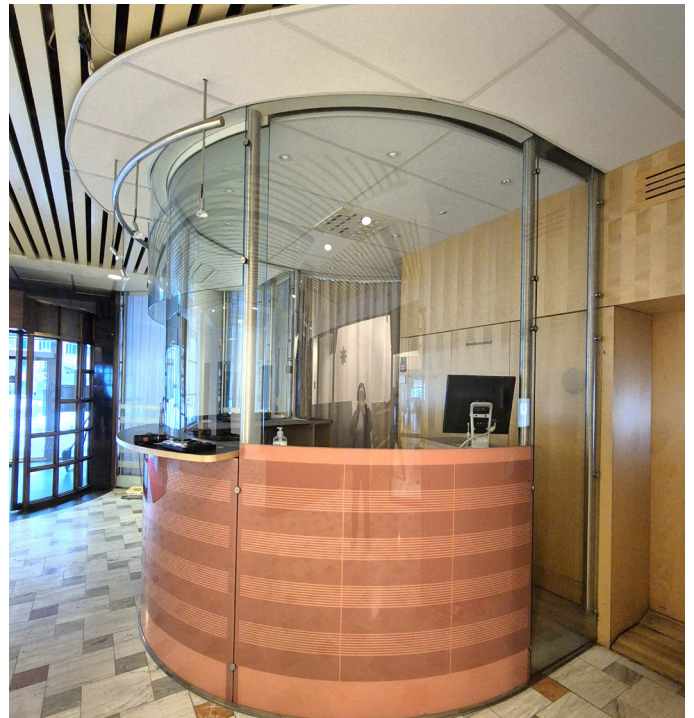
Planlösningen, strukturen och dispositionen.

Byggnadens inre är disponerat som ett mindre samhälle, där varje funktion har sin självklara plats. Planstrukturen är anpassad till byggnadsvolymens givna förutsättningar. Byggnadens invändiga disposition utgår från den förbindelsegång som på entréplanet löper från norr till söder genom hela byggnadskroppen. Från entréhallen längst i söder och via förbindelsegången nås matsalen med den tillhörande Mälarterrassen i norr. Därifrån finns gott om plats för utblickar mot mäljarlandskapet och grannstadsdelarna. Nedanför i vattnet ligger Lärarbryggan med sin paviljong, som en sista utlöpare i rörelsen från byggnadens huvudentré. Tillbaka inne i förbindelsegången finns avstickare och passager till byggnadskroppens olika delar och funktioner. Därifrån nås trapphusen med hisspaket, sessionssalen (Essingesalen), de sinsemellan avdelade kontorsenheterna och anläggningens alla serviceenheter. Utöver kontors- och serviceutrymmen finns funktioner som sessionssal, styrelseutrymmen, relaxavdelning och övernattningsenheter. Planstrukturens disposition och dess infrastruktur för tanken till en druvklase där varje kvist avslutas med ett eller flera utrymmen, anpassade till just sin funktion.

Byggnadsmaterialen och byggtekniskt utförande.

Såväl exterriert som interiört karakteriseras Lärarnas Hus av de för sin samtid påkostade byggnadsmaterialen och det välbyggda utförandet med de noggrant kalibrerade materialmötena. Fasadernas förhöjda sockelvåningar är beklädda med natursten (marmor och granit) och därovanför tar fasadtegel vid. Marmorskivorna återkommer på det för 1980-talet karaktäristiska burspråkstornet mot norr. Även sessionssalens och restaurangbyggnadens fasader är beklädda med marmor. Entréplanetns fönster är av ädelträ. Invändigt ligger det mönsterlagda naturstensgolv i gemensamhetsutrymmen och parkettgolv i många andra utrymmen. Väggarna i större samlingsutrymmen är klädda med paneler av björk- och körsbärsfanér och dörrarna är klädda med björkfanér. I entréhallar och sessionssal finns även väggar med obehandlat tegel. Sammanfattningsvis genomsyras Lärarnas hus av byggnadsmaterial och utföranden som är bitvis mycket exklusiva och i övrigt även tåliga mot slitage, varför byggnaden till viss del upplevs som nästan nyrenoverad, trots att många ytskikt och byggnadsdelar är jämgamla med byggnaden.

Den byggnadsanknutna och fristående konsten. Vid uppförandet fylldes byggnaden med konst. I de gemensamhetsutrymmen som nyttjades av Sveriges Lärarförbund återfinns än idag ursprungliga väggmålningar som utförts av samtida konstnärer som Bo Ahlsén och Hans Lindström. Det gäller bland annat hisshall B med tillhörande trapphus. Väggmålningarna där har kopplingar till traditionella skolämnen. Även på andra ställen finns såväl arkitekturbunden konst som skulpturer bevarade, bland annat i huvudentrén och i det underjordiska garaget.

Receptionen med tidstypisk gestaltning och gedigna material.

Del av konstverket Världsbild: Världar av Hans Lindström, från 1984. Konstverket är ett av flera i förhallarna till byggnadens huvudtrapphus

KULTURHISTORISK VÄRDEBESKRIVNING

Utöver de värden som beskrivs i planunderlagets kulturmiljöutredning, vill undertecknade även lägga till och förtydliga nedanstående värden:

Dokumentvärden:

Socialhistorisk/historiskt värde: Lärarnas Hus utgör, tillsammans med övriga kontors- och industribyggnader på Stora Essingens norra udde, en årsring som berättar om utvecklingen på ön till följd av framdragandet av Essingeleden på 1960-talet, inklusive inrättandet av ett reservat för ledens brommagren. Byggnaden bär också på berättelsen om hur större arbetsplatser och kontorsverksamheter på 1980-talet etablerades utanför stadens kärna, med syfte att kunna expandera utanför innerstadens ramar.

Arkitekturhistoriskt värde: Lärarnas Hus är ett representativt, genomarbetat och tidigt exempel på hur den svenska arkitektkåren och landets byggherrar successivt förflyttade sig från modernism till postmodernism. Såväl byggnadens gestaltning, exteriört och interiört, som dess förhållande till platsens och närområdets förutsättningar, berättar om den förändringsprocess som pågick under 1980-talets första del, för att senare gå i full blom med ett mer uttalat postmodernt formspråk.

Samhällshistoriskt värde: Lärarnas Hus är ett representativt exempel på hur samhället mot slutet av 1900-talet initierade och utvecklade attraktiva arbetsplatser genom medveten gestaltning och uttalat arbetsmiljöhöjande åtgärder. Att byggherren var ett fackförbund som ville föregå med ett gott exempel, är en förstärkande faktor för detta värde.

Konsthistoriskt värde: Lärarnas Hus genomsyras av det postmoderna sättet att uppnå symbios mellan konst och byggnad, där konsten visade på mångfald och även kunde fungera som en förlängning och fördjupning av byggnaden och dess invånare, ofta med drag av pastisch och med en viss ironi.

Upplevelsevärden:

Arkitektoniskt värde: Lärarnas Hus uppvisar en genomarbetad gestaltning av hög arkitektonisk klass. Samtidigt som byggnaden är representativ för sin uppförandetid, höjer den sig arkitektoniskt över genomsnittet. Det gäller både för exteriören och interiören. De påkostade byggnadsmaterialen och den välbyggda utförandet bidrar till att förstärka detta värde.

Ytterligare ett förstärkande värde är att byggnaden är förhållandevis välbevarad, även om vissa utrymmen genomgått förändringar.

Konstnärligt värde: Den byggnadsanknutna konsten i Lärarnas Hus, i form av vägg- och takmålningar, är karaktäristiskt för byggnadens uppförandetid, samtidigt som den speglar och reflekterar sin samtid. Att bevarad byggnadsanknuten (målad) konst från denna period är förhållandevis ovanlig, bidrar att förstärka detta värde. Även övrig konst i form av skulpturer i byggnaden besitter givetvis konstnärliga värden.

SAMMANFATTANDE BEDÖMNING AV DET KULTURHISTORISKA VÄRDET

Bedömning av om en byggnad är att betrakta som särskilt värdefull utgår från PBL 8 kap 13 § och tar i dagsläget stöd av BBR 31 1:2213 alternativt de nya byggreglerna, t.ex. BFA 2024:9. Kriterierna för vad som ska uppfyllas för att en byggnad är att betrakta som särskilt värdefull skiljer sig endast marginellt mellan de gamla och nya byggreglerna.

Lärarnas Hus bedöms tydliggöra tidigare samhällsförhållanden genom att den på ett tydligt sätt speglar de arkitektoniska ideal som rådde under den tidiga postmodernistiska eran. För att förstå arkitekturens utveckling i Sverige är det viktigt att representanter från olika delar av stilepokernas utvecklingskedan finns bevarade.

Byggnaden kan även anses vara särskilt värdefull från konstnärlig synpunkt genom att den uppvisar särskilda estetiska kvaliteter och har en hög ambitionsnivå med avseende på arkitektonisk gestaltning, utförande, materialval samt konstnärlig gestaltning och utsmyckning. Det speglas genom byggnadens gestaltning som på ett tydligt sätt visar postmodernismens tidiga uttryck, de exklusiva materialvalen samt sambandet mellan arkitektonisk gestaltning och byggnadsanknuten konst.

Lärarnas hus belyser ovanstående aspekter särskilt väl, vilket beskrivits i detta utlåtande, och har få motsvarigheter i Stockholm. Att byggnaden dessutom är platsanknuten och speglar sin omgivning är ovanligt för byggnader från tiden. Det innebär att det finns få byggnader som kan belysa samma förhållande. Sammantaget bedömer undertecknade antikvarier därför att byggnaden uppfyller kriterierna för en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i PBL 8 kap 13 §.

UTLÅTANDE AVSEENDE RIVNING

Enligt PBL, i sin lydelse före 1 december 2025, ska en byggnad enligt PBL 9 kap 34 § nekas rivningslov om den bör bevaras på grund av sina historiska, kulturhistoriska eller konstnärliga värden. Enligt PBL i sin lydelse efter 1 december ska en byggnad enligt PBL 9 kap 76 § nekas rivningslov om byggnadsverket bör bevaras på grund av byggnadsverkets historiska, kulturhistoriska, miljömässiga eller konstnärliga värde. Lydelserna är därmed likartade.

Undertecknande antikvarier har bedömt att byggnaden är en sådan särskilt värdefull byggnad som avses i PBL 8 kap 13 §. Grunden för bedömningen är byggnadens historiska, kulturhistoriska och konstnärliga värden som bedöms ha få motsvarigheter i Stockholm. Sett ur ett lokalhistoriskt perspektiv är bevarandet därför viktigt för att även i framtiden kunna utläsa Stockholms utveckling. Skäl bör därför finnas för att bedöma att byggnaden inte ska rivras med hänsyn till dess värden.

Trots att behovet av bostäder är stort i Stockholm bör intresset av att bevara Lärarnas Hus väga tyngre än intresset av att riva byggnaden för att tillskapa bostäder. Det bör noteras att någon utredning av lämpligheten för att bygga om delar av Lärarnas hus för bostäder inte har presenterats, vilket kan vara en framtida möjlighet för att tillgodose båda intressena. I vägningen mellan olika intressen enligt PBL 2 kap 1 § bör därför intresset av att bevara Lärarnas Hus väga tyngre än rivning.

Sammantaget bedömer undertecknande antikvarier att byggnaden är att betrakta som särskilt värdefull enligt PBL 8 kap 13 § samt att det finns stöd att neka rivning finns. (PBL 9 kap 34 § i sin lydelse före 1 december 2025 samt PBL 9 kap 76 § i sin lydelse efter 1 december 2025).

Möten mellan fasadens exklusiva material.

Karaktäristiska och värdeskapande fönster i matsalen, typiska för det tidiga 1980-talets postmodernism.

Byggnadsanknuten konst i garaget.